

CONSIDERAȚII PRIVIND PROTECȚIA DESENELOR ȘI MODELELOR INDUSTRIALE

Asist. univ. drd. Alexandru Șorop
Universitatea din Craiova

Les échanges commerciaux concernant les rapports de forme et d'esthétique commerciale ont pris un grand essor, alors que le phénomène de la contrefaçon est devenu une réalité incontestable et difficile à contrôler ou à stopper. La doctrine souligne constamment qu' il n'existe pas encore d'essai d'harmonisation des législations nationales en matière du statut juridique des dessins et des modèles industriels. Les différences qui existent entre les divers systèmes de droit portent sur le fondement juridique de la protection, sur son extension, sa durée comme aussi sur les conditions formelles de celle-ci.

1. Noțiuni introductive. Convenția privind Organizația Mondială a Proprietății Intelectuale de la Stockholm din 1967 prevede în art. 2 că proprietatea intelectuală include drepturile de autor, drepturile conexe acestuia și drepturile de proprietate industrială. Proprietatea industrială, ca instituție juridică, a fost definită ca fiind ansamblul de norme juridice care reglementează raporturile privitoare la creațiile aplicabile în industrie, precum și la semnele distinctive ale unei asemenea activități.¹ Subiectul protecției acestor norme este creatorul (persoana fizică sau persoana juridică), autorul acelor metode tehnico-aplicative care au menirea de a îmbunătăți calitativ sau cantitativ realizarea la scară industrială a unui produs, sau autorul acelor elemente de identificare estetică sau simbolică a unui produs industrial. Există diferite forme de drepturi de proprietate industrială, precum cele referitoare la protecția invențiilor, inventatorilor și a titularilor de brevete de invenții, brevetarea noilor soiuri de plante, hibridi sau rase de animale, protecția topografiilor circuitelor integrate, protecția know-how-ului, protecția desenelor și modelelor industriale. Acestea li se adaugă și elementele de identificare ale producătorilor și prestatorilor de servicii și anume mărcile și indicațiile geografice.

2. Noțiunile de desen și model industrial. Dezvoltarea intensivă a producției industriale și creșterea permanentă a concurenței din ultimele două secole sunt ipotezele ce au determinat producătorii, în încercarea lor de a pătrunde și controla piețele, să caute noi forme de atragere a consumatorilor prin argumente estetice, pe lângă cele tehnice și de calitate tradiționale. În aceste circumstanțe și-au făcut apariția creațiile de formă,² sau creațiile estetice,³ menite să individualizeze produsele industriale. Acestea sunt desenele și modelele industriale. Legea 129/1992 definește noțiunea de desen industrial ca fiind “aspectul exterior al unui produs sau al unei părți a acestuia, redat în două dimensiuni, rezultat din combinația dintre principalele caracteristici, îndeosebi linii, contururi, culori, forma, textura și/sau materiale și/sau ornamentația produsului în sine.” În cuprinsul aceluiași act normativ se regăsește și definiția modelului industrial, acesta reprezentând

¹Ada Petrescu, Lucian Mihai, Drept de proprietate industrială. Introducere în dreptul de proprietate industrială. Invenția. Inovația. Universitatea din București, 1987, p. 11

²Yolanda Eminescu, Protecția desenelor și modelelor industriale, Ed. “Lumina Lex”, 1993, p. 5.

³Valeriu Costel Geambazu, Estetica industrială în Revista Română de proprietate industrială, nr. 3/1997, p. 5-7;

“aspectul exterior al unui produs sau al unei părți a acestuia redat în trei dimensiuni, rezultat din combinația dintre principalele caracteristici, îndeosebi linii, contururi, culori, forma, textura și/sau materiale și/sau ornamentația produsului în sine.”

Asemănător definește și doctrina românească desenele și modelele industriale. Astfel, desenul industrial este un ansamblu de linii și culori cu efect decorativ nou ce imprimă unui obiect un caracter specific și nou, iar modelul industrial este o formă plastică prin care se conferă unui produs industrial o fizionomie distinctă.⁴ Deosebirea dintre aceste două creații ornamentale⁵ ține de numărul dimensiunilor în spațiu: desenul este o reprezentare grafică plană - în două dimensiuni - iar modelul este o reprezentare în spațiu - tridimensională. Desenele și modelele industriale prezintă o importanță economică deosebită, rezultând atât din efectul lor estetic cât și din cel distinctiv. Din punct de vedere estetic, forma și aspectul decorativ dat unui obiect utilitar au drept scop înfrumusețarea produsului a cărui finalitate este creșterea vânzărilor. Efectul distinctiv al desenelor și modelelor industriale reiese din distingerea, alegerea sau clasificarea de către consumator a produselor concurente ce prezintă aceleași trăsături sau calități tehnice. Tot mai multe sunt ramurile industriei (ex: industria automobilelor, a produselor textile, a bijuteriilor, a produselor cosmetice, a aparatelor electronice, etc.) în care modelele și desenele industriale au o importanță crescândă.

3. Distincția dintre desenul industrial și design-ul industrial. Dicționarul explicativ al limbii române definește design-ul ca fiind “activitatea de proiectare a produselor și obiectelor ce urmează a fi fabricate la scară industrială, încadrându-se în fazele necesare procesului industrial prin crearea unor modele de consum și modele culturale, în acord cu nevoile societății.”⁶ În doctrină design-ul este definit drept “estetica industrială aplicată căutării de forme noi și care sunt adaptate funcției lor. Este o combinație de inutil, ornamentație și util” sau ca “o activitate raportându-se la aspectul exterior al unui produs industrial în scopul obținerii unui rezultat estetic în acord cu imperativele de ordin funcțional și comercial.”⁷ Putem concluziona că, în cazul design-ului industrial, forma obiectului trebuie să țină seama atât de aspectul estetic al produsului respectiv, cât și de nevoia de raționalizare a fabricării lui, de constrângerile pe care utilizarea sa le presupune. Contrar funcției exclusiv ornamentale a desenului industrial, design-ul industrial are - în plus - o funcție utilitară. Dacă desenele și modelele industriale personalizează produsele prin forme ornamentale noi, distincte, design-ul industrial crează noi forme pentru produsele respective, forma însăși având o funcție utilitară.

4. Reglementarea actuală. Protecția desenelor și modelelor industriale este asigurată în dreptul nostru prin: Legea nr. 129/1992, publicată în Monitorul Oficial din 8 ianuarie 1993; Instrucțiunile privind condițiile pentru depunerea și eliberarea certificatelor de desene și modele industriale în conformitate cu Legea 129/1992 publicată în Buletinul Oficial al Oficiului de Stat pentru Invenții și Mărci (OSIM) nr. 1/1995; Decretul nr. 1177/1968 prin care România ratifică Convenția de la Paris din 1883 pentru protecția proprietății industriale în forma revizuită la Stockholm în 1967; Legea nr.

⁴Viorel Roș, *Dreptul proprietății industriale*, Editura “Global Lex”, București, 2001, p. 474

⁵Joanna Schmidt-Szalewski, *Droit de la proprie industrielle*, Dalloz, Paris, 1997, p. 432

⁶Vasile Breban, *Dicționar general al limbii române*, Ed. Științifică și Enciclopedică, București, 1987, p. 476.

⁷M. F. Greffe, respectiv Albert Chavanne, Jean-Jacques Burst, citați de Viorel Roș în *Dreptul proprietății intelectuale*, curs universitar, Ed. Global Lex, București, 2001, p. 497

44/1992 prin care România a aderat la Aranjamentul de la Haga privind depozitul internațional al desenelor și modelelor industriale din 1925. Atât Convenția de la Paris cât și Aranjamentul de la Haga fac parte din Convențiile internaționale administrate de Organizația Mondială pentru Protecția Proprietății Intelectuale. Analizând conținutul actual al textelor acestora, observăm că protecția internațională a desenelor și modelelor industriale are la bază un dublu principiu. Pe de o parte, statele pot reglementa această protecție fie în cadrul dreptului de autor, fie în acela al dreptului de proprietate industrială. Pe de altă parte, se consacră principiul reciprocității legislative, potrivit căruia resortisanții țărilor în care desenele și modelele industriale nu sunt protejate decât în cadrul unei legi care consacră o protecție specifică, nu vor putea reclama într-o altă țară semnatară decât protecția specifică. Statele în care nu există o protecție specifică pentru desene și modele sunt datoare să le asigure protecție în cadrul dreptului de autor; Legea nr. 77/1998 prin care România a aderat la forma în vigoare în prezent a Convenției de la Berna din 1886 privind protecția operelor literare și artistice; Decretul nr. 1175/1968 prin care România a ratificat Convenția pentru instituirea Organizației Mondiale a Proprietății Industriale de la Stockholm din 1967; Legea nr. 3 din 8 ianuarie 1998 prin care România a aderat la Aranjamentul de la Locarno privind clasificarea internațională a desenelor și modelelor industriale din 1968 utilizat în procedurile OSIM și anterior anului 1998.

5. Sisteme de protecție a desenelor și modelelor industriale. Desenele și modelele industriale constituie domeniul cu cea mai mare varietate de sisteme de protecție din cadrul proprietății intelectuale, fapt explicat de particularitățile acestui tip de creații intelectuale, disputelor referitoare la natura juridică a acestor drepturi, a actualității domeniului și a diversității soluțiilor legislative adoptate. Problemele au devenit mai acute în ultimii ani deoarece activitatea în acest domeniu de creație s-a intensificat. Pe de o parte este cunoscut faptul că schimburile comerciale privind relațiile de formă și estetică comercială au luat o amploare tot mai mare iar fenomenul de contrafacere a devenit o realitate incontestabilă și greu de controlat și stopat. Pe de altă parte nu există o armonizare a legislațiilor naționale cu privire la statutul desenelor și modelelor industriale. Deosebirile dintre diferite sisteme de drept privesc fundamentul protecției, întinderea protecției, durata acesteia, precum și condițiile de formă ale protecției.

Soluțiile adoptate de-a lungul timpului, în cazurile când drepturile de autor au fost încălcate prin diferite fapte ilicite, oscilează între sistemul de protecție propriu proprietății industriale și cel al dreptului de autor asupra operelor artistice, alegerea soluției fiind determinată de importanța dată elementului artistic sau elementului industrial (material). Astfel, se conturează existența a trei sisteme de protecție:

Sistemul cumulului de protecție. Este sistemul adoptat în Franța dar și de legiuitorul român. În cadrul acestui sistem, autorul desenului sau modelului industrial poate invoca simultan atât regimul specific de protecție pentru aceste creații - care, în sistemul de drept românesc, se realizează prin Legea 129/1992, cât și cel stabilit pentru dreptul de autor asupra operelor artistice.

Sistemul cumulului parțial. Este sistemul de protecție adoptat în Germania prin Legea pentru protecția desenelor și modelelor industriale din 1988. Conform dispozițiilor acestei legi, protecția se realizează pentru desenele sau modelele care prezintă elemente de originalitate, adică un nivel artistic al operei ridicat. În cazul în care această condiție nu este îndeplinită, desenele respectiv modelele, vor beneficia de un sistem de protecție specific desenelor și modelelor industriale. Un sistem asemănător se regăsește în țările Benelux, unde a fost adoptată, în 1975, o lege comună în materie de desene și modele industriale și s-a creat un organ administrativ special - Biroul Benelux - care se ocupă de protecția acestor

creații. Criteriile după care se determină caracterul artistic ridicat nu sunt specificate în cuprinsul acestui act normativ, decizia fiind lăsată la aprecierea judecătorului.

Sistemul protecției unice. Este sistemul de protecție adoptat de dreptul italian printr-un decret din anul 1940 și care a fost modificat de mai multe ori. Potrivit acestui act normativ, desenele și modelele industriale sunt considerate opere de artă aplicată. În acest caz, desenele și modelele industriale nu pot forma obiect de protecție juridică decât în cadrul unor reglementări speciale. Prin excepție de la această regulă, se recunoaște și protecția pe temeiul dreptului de autor, atunci când elementul artistic și opera aplicată pot fi dissociate de caracterul industrial al obiectului, problemă însă greu de rezolvat.⁸

6. Condițiile de protecție a desenelor și modelelor industriale. Așa cum am mai precizat, în sistemul actual de drept românesc, protecția juridică a dreptului asupra desenelor și modelelor industriale poate fi asigurată prin efectul prevederilor Legii 129/1992, prin efectul prevederilor cuprinse în Legea 8/1996 privind dreptul de autor și drepturile conexe sau prin prevederile ambelor acte normative. Alegerea sistemului de protecție ori opțiunea pentru cumulul de protecție aparține autorului desenului sau modelului respectiv. Pentru a se bucura de protecția drepturilor ce rezultă din crearea unor modele și desene industriale noi, autorul trebuie să le înregistreze la OSIM – organul competent să elibereze titlul de protecție. Înregistrarea este posibilă doar cu respectarea anumitor condiții.

Optând pentru protecția în cadrul dreptului de autor, este necesară îndeplinirea condiției originalității, a formei concrete de exprimare, pe aceea de a fi susceptibilă de aducere la cunoștință publică, dar și condiția specială privitoare la destinație, fără a fi necesară îndeplinirea vreunei formalități.⁹ Dacă autorul operei de artă plastică va opta pentru protecția ca desen sau model special, în cadrul Legii 129/1992, condițiile impuse sunt noutatea și utilitatea. Condiția noutății va fi îndeplinită dacă anterior “datei de constituire a depozitului reglementar al cererii sau a proprietății recunoscute, desenul sau modelul industrial nu a fost făcut public în țară și străinătate, pentru aceeași categorie de produse.”¹⁰ Nu va exista noutate dacă aceasta este viciată prin anterioritate.¹¹

Atunci când aspectul desenelor diferă doar în detaliile imateriale, acestea tind să fie identice. Cu toate acestea, protecția le va fi asigurată, chiar dacă nu produc o impresie total diferită față de cea produsă de un desen anterior consumatorului informat.¹² În ceea ce privește condiția utilității, legea impune ca desenul sau modelul să fie utile în sens industrial, adică să poată fi reprodus ori de câte ori este necesar.¹³ Această condiție presupune ca bunul să fie necesar și utilizabil în practică. Trebuie precizat și caracterul estetic al modelului sau desenului industrial. Cu toate că acest fapt nu este expres prevăzut de lege, el este o consecință logică a obiectului protecției consacrate: la originea desenului sau modelului industrial se află un act de creație estetică, care conferă produsului o identitate, originalitate și personalitate proprie.¹⁴

⁸Viorel Roș, Dr. proprietății industriale, Ed. Global Lex, București, 2001, p. 480;

⁹Idem, p. 481;

¹⁰Legea 129/1992, art. 9, alin. 2;

¹¹Valerică Lazăr, *Infrațiuni contra dr. de proprietate intelectuală*, București, p. 137.

¹²Brian W. Gray, citat de Gabriel Olteanu în *Dreptul proprietății industriale*, Ed. Universitaria, Craiova, 2003, p. 179;

¹³Legea 129/1992, art. 9, alin.2;

¹⁴Cătălin Tripon, Cristiana Georgescu, *Dreptul proprietății intelectuale – note de curs*, Ed. Fundației “Andrei Șaguna”, Constanța, 2000, p. 131;

Pentru obținerea protecției ca desen sau model este necesară îndeplinirea unor formalități reglementate de Legea 129/1992: depunerea unei cereri de înregistrare la OSIM, examinarea cererii, eliberarea certificatului, plata unor taxe de înscriere. Cererea trebuie să fie redactată în limba română, să conțină datele de identificare ale solicitantului și autorului, indicarea produsului căruia desenul sau modelul industrial îi este destinat a fi încorporat, descrierea sumară a desenului sau modelului industrial, alături de 10 reproduceri grafice ale acestuia. Durata protecției este de 5 ani, cu posibilitatea prelungirii pentru încă două perioade a câte 5 ani, începând de la data constituirii depozitului reglementar. Odată împlinite aceste termene, statul nu mai acordă protecție, desenul sau modelul respectiv trecând în domeniul public, moment în care orice persoană îl poate folosi în mod liber și cu titlu gratuit.

7. Natura juridică a dreptului asupra desenelor și modelelor industriale. Deși drepturile relative la desenele și modelele industriale - din punct de vedere al destinației lor - fac parte din categoria așa numitei proprietăți industriale, ele prezintă unele particularități care le situează la intersecția dintre drepturile de autor și drepturile de proprietate industrială.¹⁵ Astfel, natura juridică a dreptului asupra desenelor și modelelor industriale nu este bine conturată. Această natură hibridă se relevă în legătura sa cu celelalte instituții ale dreptului proprietății intelectuale.

Legea 129/1992, privind protecția desenelor și modelelor industriale, prevede în art. 7 că protecția oferită de această lege operelor respective nu exclude beneficiul protecției conferite prin dreptul de autor. De asemenea, Legea nr. 8/1996 privind dreptul de autor și drepturile conexe, precizează la litera g a articolului 7 operele protejate prin dreptul de autor, și anume: “operele de artă plastică, cum ar fi: operele de sculptură, pictură, grafică, gravură, litografie, artă monumentală, scenografie, tapiserie, ceramică, practica sticlei și a metalului, precum și operele de artă aplicată produselor destinate unei utilizări practice.”

Această soluție a includerii și protejării operei de artă aplicată în Legea dreptului de autor este rezultatul poziției legiuitorului care a adoptat, evident facultativ și la alegerea autorului, soluția cumulului de protecții. Cu toate acestea, pentru a putea beneficia de protecție în cadrul dreptului de autor, opera de artă aplicată trebuie să îndeplinească și condițiile prevăzute pentru această categorie de opere în legea dreptului de autor. Astfel, opera de artă aplicată trebuie să îndeplinească condiția originalității, a formei concrete de exprimare, condiția de a fi susceptibilă de aducere la cunoștință publică, dar și condiția specială privitoare la destinație, fără a fi necesară îndeplinirea vreunei formalități.¹⁶

Optând pentru protecția ca desen și model industrial în cadrul legii speciale, condițiile ce trebuie să fie îndeplinite de către desenul sau modelul creat sunt nouitatea și funcția utilitară. Acestora li se adaugă condițiile de formă menționate mai sus. Protecția conferită de legea specială este sporită pentru că asigură publicitatea și sancționează contrafacerea. În concluzie, putem spune că sistemul cumulului de protecție conferă autorului desenului sau modelului creat posibilitatea de a opta pentru invocarea dreptului de autor (Legea 8/1996) sau pentru invocarea legii speciale (Legea 129/1992), opțiunea depinzând de îndeplinirea condițiilor specifice fiecăruia din cele două mijloace de protecție.

8. Relația desenelor și modelelor industriale cu brevetele de invenție. Prin brevet de invenție este protejată creația care a rezultat în urma unei activități inventive, este susceptibilă a fi aplicată în industrie și este nouă prin raportare la stadiul tehnicii

¹⁵Marie-Angel Perot-Morel, *Les principes de la protection des dessins et modèles dans les pays du marche commun*, Paris-La Haye, Ed. Mouton, 1988, p. 16;

¹⁶Viorel Roș, *Dreptul proprietății intelectuale*, Ed. Global Lex, București, 2001, p. 483.

mondiale. În timp ce “activitatea inventivă”¹⁷ din partea inventatorului presupune rezolvarea unei probleme tehnice prin soluții noi, necunoscute tehnicii curente, desenele și modelele industriale îndeplinesc o funcție estetică. Distincția între elementele tehnice și cele estetice ale unui produs nu este ușor de făcut. Dezvoltarea esteticii industriale a făcut ca, de multe ori, elementul tehnic și funcția obiectului să condiționeze forma acestuia.¹⁸ Dacă cumulul de protecție prin drept de autor și legea specială este permis, nici Legea nr. 64/1991 privind brevetele de invenție nici Legea 129/1992 privind protecția desenelor și modelelor industriale nu conțin dispoziții care să permită un cumul de protecții ca desen sau model industrial și invenție. Legea nr. 129/1992 prevede în articolul 10 că: “desenul sau modelul industrial al cărui aspect este determinat de o funcție tehnică nu poate fi înregistrat chiar dacă are noutate.” Se recunoaște astfel o protecție exclusiv pe baza brevetului de invenție - cu condiția îndeplinirii și celorlalte condiții de brevetabilitate - cu excepția cazului când este posibilă disocierea între formă și obiect. Putem concluziona că, dacă disocierea este posibilă, obiectul este protejabil prin brevet, iar forma estetică este protejabilă ca desen sau model industrial.

9. Relația desenelor și modelelor industriale cu marca. În literatura de specialitate se apreciază că mărcile reprezintă semnele distinctive ce se aplică pe produse, caracterizate prin posibilitatea identificării rapide a produselor și diferențierii lor de alte produse identice sau asemănătoare. Cu alte cuvinte, marca este un semn distinctiv care reflectă și permite o diferențiere a produselor.¹⁹ Așa cum am arătat anterior, desenele și modelele industriale îndeplinesc și ele o funcție distinctivă, fapt ce permite, în anumite situații, înregistrarea lor ca mărci. Astfel, ne aflăm din nou în fața unui drept de opțiune între sistemul de protecție ca desen sau model industrial sau cel ca marcă. Cu toate acestea, legea noastră nu consacră cumulul de protecție pentru desene și modele cu mărcile.

Literatura de specialitate recunoaște, în principiu, posibilitatea cumulului de protecție, considerând că, întotdeauna dreptul de a alege sistemul de protecție, iar atunci când este posibil chiar și cumulul, să aparțină realizatorului.²⁰ În prezent nu mai există nici un fel de incertitudine cu privire la faptul că desenele și modelele industriale fac parte din grupul operelor create, motiv pentru care trebuie studiate și protejate ca toate celelalte opere. În ceea ce privește natura hibridă a acestor creații părerile sunt împărțite. Majoritatea specialiștilor din acest domeniu consideră că, prin destinație și modul de reproducere, ele aparțin drepturilor de proprietate industrială, iar prin natura efortului creator, ele aparțin dreptului de autor. Există un curent în favoarea considerării dreptului desenelor și modelelor industriale ca instituție autonomă. Se consideră că disocierea între regimul desenelor și modelelor industriale și creațiile de formă este necesară. Această necesitate rezultă din faptul că, în cazul dreptului de autor forma produsului nu este decât un accident, o consecință care nu este necesară, a actului de creație. Concluzia acestei teorii a disocierii este aceea că, dreptul desenelor și modelelor are o existență autonomă în raport cu celelalte drepturi de proprietate intelectuală.

¹⁷Art. 7 din Legea nr. 64/1991 privind brevetele de invenție.

¹⁸Viorel Roș, *Dreptul proprietății industriale*, Ed. Global Lex, București, 2001, p. 484

¹⁹Valerică Lazăr, *Infrafracțiuni contra drepturilor de proprietate intelectuală*, Ed. Lumina Lex, București, 2002, p.165

²⁰Viorel Roș, *Dreptul proprietății intelectuale*, Ed. Global Lex, București, 2001, p. 485